

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
Південноукраїнський центр професійного розвитку керівників та фахівців
соціономічної сфери

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

*Всеукраїнської науково-методичної конференції з міжнародною участю
06 червня 2026 року*

ОДЕСА

DOI: <https://doi.org/10.24195/CriticalThinking2026>

УДК: 378:159.955

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Музиченко Ганна В'ячеславівна - доктор політичних наук, професор, проректор з наукової роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Койчева Тетяна Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, в.о. першого проректора з навчальної та науково-педагогічної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Ольга ЗБАРСЬКА (Olga Zbarskaya) - доктор наук, експерт у галузі креативного потенціалу людини, член академії ACSW, член The Textbook & Academic Authors Association, засновник та президент компанії «OZCREDO», автор книг та підручників.

Черненко Наталія Миколаївна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітнього менеджменту та публічного управління Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Папач Ольга Іванівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри математики і методики її викладання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Дерік Ілона Морисівна - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Листопад Олексій Анатолійович - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

*Рекомендова вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол №15 від 25 червня 2026 року.)*

Рецензенти:

Княжева Ірина Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Фурман Анатолій Анатолійович – доктор психологічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту гуманітарних наук Національного університету «Одеська політехніка».

Критичне мислення в академічному середовищі: від теорії до практики: збірник матеріалів всеукраїнської науково-методичної конференції з міжнародною участю. Одеса: Університет Ушинського, 2026. 473 с.

До збірника ввійшли матеріали всеукраїнської науково-методичної конференції з міжнародною участю, присвяченої різним психолого-педагогічним аспектам інноваційного потенціалу особистості, сучасним методам та формам організації освітнього процесу у закладах освіти різного рівня, розвитку критичного мислення під час підготовки здобувачів у закладах освіти.

Науковці висвітлюють питання щодо сучасних форм і методів розвитку критичності як ресурсу інноваційного потенціалу особистості.

Відповідальність за зміст матеріалів несуть їх автори.

© Університет Ушинського

Технологія зворотного зв'язку – отримання анонімного зворотного зв'язку від колег, педагогів, команди.

Післядіяльна рефлексія – після заходу чи прийнятого рішення аналізують: Що планували? Що відбулося? Чому так сталося? Що покращити?

Отже, розвиток критичного мислення та здатності до рефлексії у керівників ЗЗСО є необхідною умовою ефективного управління в сучасних умовах, забезпечує здатність керівника об'єктивно аналізувати інформацію, приймати виважені управлінські рішення, прогнозувати наслідки власних дій, реагувати на зміни та організовувати результативну взаємодію в колективі.

Ефективними засобами розвитку зазначених компетентностей є активні та інтерактивні методи навчання й їх упровадження у систему підвищення кваліфікації сприятиме підготовці керівників нового типу – активних, адаптивних, відповідальних, здатних до роботи в командах та до саморозвитку.

Таким чином, розвиток критичного мислення та здатності до рефлексії має розглядатися як один із пріоритетних напрямів професійного зростання керівників закладів загальної середньої освіти й важлива передумова забезпечення якості освіти та сталого розвитку освітньої організації.

Список використаних джерел

1. Авторський курс з розвитку критичного мислення, заснований на методиці Ольги Збарської : навчальний посібник / укладачі Н. М. Черненко, О. І. Папач. – Львів-Торунь : Liha-Press, 2025. – 374 с.

2. Набока, О. Інструментарій критичного мислення в професійній діяльності освітян: від учителя до керівника закладу освіти. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти, (24), 22–37.

3. Пометун, О. Критичне мислення як педагогічний феномен. Український педагогічний журнал. 2018. № 2. С. 89–98.

КОСЬЯНОВА Олена Юріївна

ORCID ID: 0000-0001-9532-9981

DOI: <https://doi.org/10.24195/CriticalThinking2026-3>

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК КОГНІТИВНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС ПРОТИДІЇ ОБМАНУ (САМООБМАНУ) ТА ПІДВИЩЕННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Сучасний світ характеризується безпрецедентним зростанням інформаційних потоків, дезінформації та маніпулятивних впливів, що особливо загострюється в умовах збройних конфліктів, соціальних криз та ситуацій високої невизначеності. В цьому контексті критичне мислення постає не лише академічною компетентністю, а й життєво необхідним психологічним ресурсом

особистості. Воно дозволяє неупереджено оцінювати інформацію, протидіяти дезінформації та приймати обґрунтовані рішення в умовах складного, динамічного та часто екстремального середовища, сприяє розвитку адаптивності, посилює здатність до розв'язання проблем, допомагає долати етичні дилеми та протистояти впливу цифрових «ехо-камер» (Zbarskaya, 2026).

З нейробіологічної перспективи критичне мислення виникає – як результат скоординованої роботи взаємопов'язаних нейронних мереж мозку, відповідальних за виконавчі функції (префронтальна кора), пам'ять, емоційну регуляцію та соціальне пізнання. Префронтальна кора відіграє ключову роль у контролі імпульсів, плануванні та гнучкому переключенні між завданнями – функціях, що становлять основу критичного аналізу. Критичне мислення активується при виявленні розбіжностей між очікуваннями та реальністю, сприяючи оновленню ментальних моделей і подоланню когнітивних упереджень.

Важливо, що в умовах стресу та загрози ці нейронні механізми суттєво порушуються: активація мигдалеподібного тіла (центру страху) пригнічує роботу префронтальної кори, що призводить до реактивного, а не рефлексивного мислення. Саме тому в екстремальних умовах людина стає особливо вразливою до маніпуляцій, пропаганди та власних ірраціональних переконань. Розвиток навичок критичного мислення у мирний час формує нейронні патерни, які зберігають певну стійкість навіть за умов емоційного перевантаження.

Самообман є складним психологічним явищем, що поєднує когнітивні, емоційні та мотиваційні компоненти. На відміну від свідомої брехні іншим, самообман є механізмом, спрямованим на захист власного «Я» від болісної реальності – він дозволяє тимчасово зменшити тривогу, підтримати самооцінку та уникнути складних рішень. Однак у довгостроковій перспективі самообман значно знижує адаптивний потенціал особистості.

Результати власних досліджень переконливо свідчать, що самообман тісно пов'язаний зі зниженою стресостійкістю, труднощами соціально-психологічної адаптації, вищим рівнем невротизації та емоційного вигорання (Косьянова, 2024; Косьянова та Лазоренко, 2025; Косьянова та Муляр, 2025). Зокрема, у дослідженні самообману як детермінанти переживання життєвої кризи було встановлено, що особи з вищим рівнем схильності до самообману демонструють менш ефективні копінг-стратегії, більшу ригідність мислення та знижену здатність до рефлексії у кризових ситуаціях.

Окремим напрямом досліджень є вивчення взаємозв'язку мотивації та обману у підлітковому віці (Косьянова та Назарук, 2021). Встановлено, що схильність до обманної поведінки у юнаків корелює зі зниженим рівнем задоволеності життям, неадаптивними настановами та труднощами у побудові довірливих міжособистісних стосунків. Ці дані підкреслюють важливість раннього формування критичного мислення як профілактичного ресурсу.

Особливої актуальності критичне мислення набуває в екстремальних умовах – під час війни, криз, ситуацій тривалої невизначеності. В таких обставинах значно зростає ризик як зовнішнього обману (пропаганда, маніпуляція, дезінформація), так і самообману як захисного механізму психіки. Людина в стані хронічного стресу схильна до «тунельного» бачення, чорно-білого мислення, надмірного покладання на авторитети та групові стереотипи.

Дослідження психологічних чинників професійного стресу та емоційного вигорання (Косьянова та Радченко, 2022) показують, що фахівці соціономічної сфери – психологи, педагоги, соціальні працівники, медики – перебувають у групі підвищеного ризику через постійний контакт із чужим болем та травмою. Встановлено, що критичне мислення виступає буферним фактором між впливом стресорів та розвитком синдрому вигорання: воно дозволяє зберігати когнітивну дистанцію, адекватно оцінювати ситуацію та своєчасно вдаватися до ресурсних стратегій.

Розвинене критичне мислення виступає ефективним когнітивним і психологічним ресурсом, що дозволяє:

- виявляти власні когнітивні спотворення та ірраціональні переконання ще до того, як вони визначать поведінку;
- зменшувати вплив самообману як захисного механізму завдяки розвитку рефлексивної позиції;
- формувати адаптивні стратегії копінг-поведінки, засновані на реалістичній оцінці ситуації;
- підвищувати загальну психологічну стійкість особистості через посилення відчуття контролю та передбачуваності;
- протистояти маніпулятивним впливам завдяки навичкам виявлення логічних помилок і риторичних прийомів.

У контексті професійної підготовки фахівців психологічної сфери критичне мислення органічно інтегрується в дисципліни, закріплені за Косьяною О.Ю. в Університеті Ушинського.

- Екстремальна психологія – формування умінь аналізувати механізми психологічного захисту (раціоналізація, заперечення, проєкція, дисоціація) через призму критичного мислення; розвиток стійких стратегій поведінки в умовах екстремального стресу; навчання розпізнавати ознаки гострого стресового розладу та ПТСР у себе та оточуючих.

- Сімейна психотерапія в умовах кризи – критичний аналіз сімейних наративів, виявлення патернів самообману у системі сімейних відносин, розвиток навичок конструктивної комунікації в кризових умовах; окрема увага приділяється розпізнаванню маніпулятивних стратегій у сімейній взаємодії.

- Експериментальна психологія та Психодіагностика – критична оцінка дослідницьких даних, аналіз валідності та надійності психодіагностичних інструментів; навчання виявляти схильність респондентів до соціально бажаних

відповідей, мотивації схвалення та усвідомленого чи неусвідомленого спотворення самозвітів.

- Диференціальна психологія – вивчення індивідуально-психологічних відмінностей у схильності до самообману, критичності мислення та стресостійкості; аналіз зв'язків між особистісними акцентуаціями (Леонгард), типологічними особливостями та когнітивними стилями.

Прикладні напрями: профайлінг, оперативна психодіагностика, психологія брехні та практична поліграфологія – у цих напрямках критичне мислення стає ключовим інструментом розрізнення фактів, припущень і маніпуляцій; оцінки вербальних і невербальних сигналів; побудови обґрунтованих висновків на основі комплексного аналізу даних. Косьянова О.Ю. пройшла спеціалізоване підвищення кваліфікації «Психофізіологічні методи дослідження та експертизи з використанням поліграфу» (180 год., ОНУ ім. Мечникова, 2025), що дозволяє інтегрувати практичний досвід детекції обману у навчальний процес.

Власні емпіричні дані досліджень (2021–2025) підтверджують, що вищий рівень критичного мислення корелює з кращими показниками адаптації до стресу, нижчим рівнем самообману та ефективнішими стратегіями подолання криз. На основі цих даних розроблено систему практичних методик, апробованих у навчальному процесі та психокорекційній роботі:

- «5 чому» – послідовне з'ясування глибинних причин переконань і рішень, що дозволяє виявити ірраціональні установки та самообман;
- «Перевірка припущень» – свідоме виокремлення та критичний аналіз прихованих передумов власних суджень;
- «Зміна перспективи» – розгляд ситуації з позиції різних учасників, що розвиває когнітивну гнучкість та емпатію;
- «Шість капелюхів мислення» (де Боно) – структурований метод паралельного мислення, що дозволяє систематично розглядати факти, емоції, ризики, переваги та креативні можливості;
- Рубрики оцінювання та самооцінювання – рефлексивні інструменти, що формують звичку до метакогніції та усвідомленого аналізу власних розумових процесів.

Інтеграція цих методик у навчальний процес підготовки психологів та у психокорекційну практику суттєво підвищує якість фахової підготовки і формує стійкий внутрішній ресурс протидії маніпуляціям та екстремальним викликам.

Висновки. Таким чином, критичне мислення постає не лише важливою когнітивною навичкою сучасного фахівця, а й потужним психологічним ресурсом, що забезпечує: психологічну автономію особистості в умовах інформаційних маніпуляцій; здатність виявляти і долати власний самообман; підвищення стресостійкості та адаптивності в екстремальних умовах; професійну ефективність психолога у роботі з обманом, маніпуляціями та психологічним захистом клієнтів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою та стандартизацією діагностичного інструментарію вимірювання критичного мислення у взаємозв'язку з показниками стресостійкості та схильності до самообману, а також зі створенням науково обґрунтованих програм розвитку критичного мислення для фахівців, що працюють в екстремальних умовах.

Ключові слова: критичне мислення, самообман, обман, стресостійкість, екстремальна психологія, психологія брехні, профайлінг, адаптація до кризи, психодіагностика, когнітивні упередження.

Список використаних джерел:

1. Косьянова О., Лазоренко Т. Самотність та самообман особистості, як детермінанти переживання життєвої кризи. Науковий журнал “Psychology Travelogs”, Хмельницький національний університет, №1 2025. 312-334. DOI: <https://doi.org/10.31891/PT-2025-1-30>
2. Косьянова О., Муляр Ю. Захисні механізми та самообман: взаємозв'язок та роль в адаптації до стресових ситуацій. «Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія» Випуск 2 за 2025 рік Стор. 24-29 DOI <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2025.2.4>.
3. Косьянова О.Ю., Назарук О. Особливості задоволеності життям та оманливості в юнацькому віці. Наука і освіта. 2021. № 4. 36-45. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2021-4-5>
4. Косьянова Олена, Радченко Ольга. Психологічні особливості регуляції діяльності та соціально – психологічної адаптації у менеджерів з різним рівнем невротизації. Наука і освіта. 2022. №1. 55–62. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2022-1-2>
5. Kosianova O., Pylypenko, N., Shevchenko, N., Formaniuk, Y., Herasina, S., Horetska, O. (2022) (Web of Science). Psychotherapeutic Counseling in Promoting Personal Development. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience, 13(3), 119-137. <https://doi.org/10.18662/brain/13.3/357>
6. Zbarskaya, O. (2026). Critical thinking as a tool for countering digital echo chambers and disinformation [Presentation / OZCREDO workshop materials].

КРАВЧУК Наталія Олексіївна

**ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МОСЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ
ВИКЛАДАННЯ “ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО
СПРЯМУВАННЯ”**

Зміни, що відбулися останніми роками в політичному, соціально-економічному житті України та у міжнародних відносинах з США та країнами Європейського союзу примусили переосмислити завдання підготовки фахівців, зокрема фахівців військових спеціальностей. З'явилися реальні умови для

foreign sources for professional purposes	вищої освіти аналізу інформації з іноземних джерел для професійних цілей	
Denys Kibich Integration of critical and creative thinking as a resource for the innovative development of the individual in the academic environment	Кібич Денис Інтеграція критичного та креативного мислення як ресурсу для інноваційного розвитку особистості в академічному середовищі	146
Mariia Klepar Critical thinking in music analysis and performance practice	Клепар Марія Критичне мислення в музичному аналізі та виконавській практиці	148
Nataliia Kovalenko Critical thinking as a key tool in the study of the history of the Ukrainian language	Коваленко Наталія Критичне мислення як ключовий інструмент у дослідженні історії української мови	151
Liudmyla Koval Developing creative thinking skills in future physical education teachers	Коваль Людмила Формування навичок креативного мислення у майбутніх вчителів фізичної культури	153
Nadiia Kozachenko Critical thinking in the age of artificial intelligence	Козаченко Надія Критичне мислення в добу штучного інтелекту	156
Anna Kozlova Professional training of a psychologist for work in criminal proceedings	Козлова Анна Професійна підготовка психолога до роботи в умовах кримінального провадження	161
Olena Kolesova Developing critical thinking in technology students	Колесова Олена Розвиток критичного мислення у студентів технологічного напрямку	164
Lesia Kopchak Teaching cardiology to physical therapists	Копчак Леся Викладання кардіології для фізичних терапевтів	167
Svitlana Koroliuk Development of critical thinking and the ability to reflect among heads of secondary education institutions	Королюк Світлана Розвиток критичного мислення та здатності до рефлексії у керівників закладів загальної середньої освіти	169
Olena Kosianova Critical thinking as a cognitive and psychological resource for	Косьянова Олена Критичне мислення як когнітивний та	172